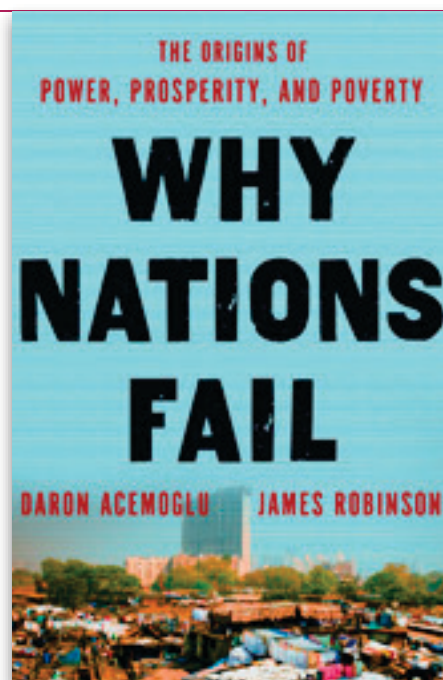

Hvorfor feiler nasjoner?¹

Av Gunnvald Grønvik

Daron Acemoglu
og James A. Robinson (2012):

Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty. Profile Books, Paperback 2013.

Det store og viktige spørsmålet om hvorfor nasjoner feiler stilles i denne boka som ligger i grenselandet mellom statsvitenskap og økonomi. Forfatterne bruker et bredt historisk perspektiv til å drøfte hvorfor noen land får til varig vekst, mens andre land blir liggende etter. Det drøftes også hva som skal til for at et land kan bryte en negativ spiral og få til en positiv vekstspiral.

Boka starter med å sammenlikne situasjonen i de to delene av byen Nogales. Den ene delen ligger i delstaten Sonora, Mexico, mens den andre ligger i Arizona, USA. Byene er svært forskjellige på en rekke områder (arbeidsløshet og gjennomsnittsinntekt, kriminalitet, etc.) til tross for at naturgitte forhold og kunnskapene til dem som bosatte seg da byen ble etablert, var så godt som identiske.

¹ Takk til stud.oecon. Oddbjørn M. Grønvik som gjorde meg oppmerksom på denne boka. Takk til han, tidsskriftets redaksjon, professor Øystein Sørensen og Anne Marie Müller for faktiske og språklige forslag til forbedringer i denne bokomtalen.

Svaret på ulikheten finner forfatterne gjennom ei reise i historia der viktige økonomiske hendelser forklares og fortolkes. Systemet i USA omtales som åpent og inkluderende politisk og økonomisk, mens det i Mexico ikke var demokrati og et ekstraherende økonomisk system. Når systemene faktisk var så forskjellige, trekkes linjer tilbake til kongehusenes makt og følgene av dette ved oppdaginga og utplyndringa av rikdommene i Amerika.

Det var store endringer i enkelte samfunn i Europa i tida omkring oppdaginga av Amerika. Den industrielle revolusjonen kom og fikk fotfeste i Storbritannia fordi de økonomiske og politiske institusjonene der var inkluderende og ga insentiver til privat satsing på investering og innovasjon. Et viktig element i dette er at det er rettsikkerhet og likhet for loven. Særlig viktig er sikker eiendomsrett til fast eiendom.

Det spanske kongehuset var svært mektig og kunne finansiere

ekspedisjoner til Amerika på 1490-tallet. Oppdagerne hadde forplikta seg til å overlate funn til kongehuset, og rikdommene fra Amerika (gull og sølv) ble overført til Europa. De opprinnelige innbyggerne i Amerika ble gjort til slaver, og modellen var utplyndring (*extraction*) av verdiene i det nye landet. Det spanske kongehuset trengte ikke gå til Cortes for å skrive ut skatter, mens det engelske på samme tid måtte skrive ut økte skatter. I bytte for det krevde parlamentet økte friheter for borgere og reduksjon i kongehusets privilegier. Da britene kom til Amerika noe seinere, var det det nye handelsborgerskapet som finansierte sjøfarten. Britene tok land lenger nord, og dette var på denne tida de mindre rike delene av den «nye» verdensdelen. Her fungerte ikke utplyndringsmodellen, og ei utvikling med immigranter som produserte verdier (også ved hjelp av importerte slaver) ble resultatet. Dette styrket igjen de nye klassene av handelsmenn, redere og entreprenører som ikke tilhørte adelen. Etter hvert fikk også entreprenører patenter på

oppfinnelser i Storbritannia og i samvirke med det nyrike handelsborgerskapet skapte det den industrielle revolusjonen. Forskjellene i bygging av statsinstitusjoner og valg av koloniseringsmodell var et resultat av kongehusenes og borgerskapets relative styrke. På et historisk «kritisk tidspunkt» måtte altså kongehuset gi nye muligheter til de nye klassene. Det samme var ikke tilfelle i Spania der kongehus og adel beholdt sine privilegier.

Et tidligere «kritisk tidspunkt» var etter svartedauen. I Øst-Europa klarte fyrster og adel å reetablere og forsterke livegenskapet, mens knappheten på arbeidskraft førte til svekking eller opphør av livegenskap i Vest-Europa. Internt i Vest-Europa var det store forskjeller fram til den franske revolusjonen som erstattet etter hvert en modell for utplyndring av folket med en inkluderende økonomisk modell. Det ga insentiver til privat initiativ. Napoleon eksporterte viktige deler av resultatet fra den franske revolusjonen til store deler av Europa. Det ga spiren til vekst i Vest-Europa. I Russland og andre områder i Europa der Napoleon aldri var hersker, besto livegenskapet og den gamle økonomiske og politiske orden. Dette forsterket ei svært ulik utvikling i Øst- og Vest-Europa de neste hundreårene.

Det var ikke noe prinsipielt ønske om en inkluderende samfunnsmodell som ledet fram til britenes koloniseringsmodell i Amerika. Da sjansen bød seg i Asia og Afrika, valgte britiske interesser en ekstraherende utviklingsmodell. Frigjøringa fra koloniveldet var et kritisk tidspunkt som kunne ha blitt brukt til å endre samfunnsmodell. Det argumenteres for at det politiske og økonomiske systemet stort sett ble videreført da koloniene ble politisk uavhengige. De fremmede maktthaverne ble erstattet

av nye politiske og økonomiske eliter som etablerte seg og tok beslag i fellesskapenes verdier. Det bidrar både til å forklare forskjellene mellom de to bydelene av Nogales, men også til å forklare hvorfor utviklingen ikke tar av i en rekke tidligere kolonier, ikke minst i Afrika.

Det gir ikke mening å prøve å referere innholdet i ei bok på 450 sider i ei bokmelding. De korte glimtene over illustrerer hovedkonklusjonen i boka: Land som har inkluderende økonomiske systemer som gir insentiver til egeninnsats og innovasjon og er politiske demokratier som respekterer mindretallets retter, vil ha vedvarende vekst. Dessuten vil slike systemer og institusjoner styrkes i sjølførsterkende prosesser. Vedvarende vekst forutsetter at systemene både åpner for innovasjon etter konkurser. Gjennom kreativ destruksjon av avlegge produksjonsprosesser åpnes det for konstruktive nyvinninger. Sovjetunionen sitt planleggingsystem ga planlagt og kraftig vekst fram til om lag 1970-tallet gjennom å flytte ressurser fra jordbruk til industri og ved bruk av internasjonalt kjente produksjonsprosesser. Da disse mulighetene var brukt opp, hevder forfatterne at videre vekst forutsatte innovasjon samtidig som virksomhet som ikke svarer seg blir lagt ned, dvs. kreativ destruksjon. Det sovjetiske planleggingsystemet kunne ikke levere dette, og resultatet ble økonomisk stagnasjon fram til hele systemet brøyt sammen. Forfatterne mener at en liknende utvikling kan komme i Kina om noen år om ikke de økonomiske og politiske systemene reformeres.

Boka drøfter også en rekke eksempler på at land kan bryte ut av en modell og gå over i en annen. Et land i Afrika som gikk over fra et ekstraherende til et inkluderende økonomisk system ved overgangen til uavhengighet,

er Botswana. Ved frigjøringa midt på sekstitallet var landet det fattigste i Afrika sør for Sahara, mens det nå er det femte rikeste i dette området. Landet har også en forholdsvis jevn inntektsfordeling. Grunnen til dette er ifølge boka ikke primært utnyttinga av diamantforekomstene kort etter uavhengigheten, men at en inkluderende politisk modell ble beholdt da høvdningene for landets tre stammer forhandlet fram en indre uavhengighet i 1897 (landet var protektorat, ikke koloni). Ved etablering av republikken ble denne modellen videreført og reformulert slik at også det økonomiske systemet ble åpent og inkluderende. Diamantfunnet ble hemmeligholdt fram til uavhengigheten. Ved uavhengigheten ble det gjort til eiendommen til folket og ikke til en ekstraherende elite, slik tilfellet har vært i andre afrikanske land med mineralrikdommer. Dette har gitt grunnlag for en dramatisk annen økonomisk utvikling i Botswana enn i nabolandene. På «kritiske tidspunkt» hadde altså landet ledere som gjorde «riktige» valg.

Boka er forskning på høgt nivå, og forfatterne som er professorer på henholdsvis MIT og Harvard, drøfter også en rekke andre vanlige forklaringer på ulik utvikling landene imellom – geografiske forhold, klimatiske forhold, religion – og disse avvises i tur og orden. Blant de avviste teoriene er Jared Diamond (1997) sin teori der han peker på geografiske forhold, spesielt at jordbruksteknologi lett kan overføres i øst–vest-retning, men bare i begrenset grad i nord–sør-retning. Diamond argumenterer for at rikere jordbrukskulturer ga grunnlag for spesialisering og dermed videre vekst. Jeg oppfatter perspektivet for denne teorien til å være 1000 år, mens teorien i «Why Nations Fail» forklarer endringer over 50 eller 100 år. Jeg synes derfor Acemoglu og Robinson er for

avvisende til teorien til Diamond. Det drøftes heller ikke hvilke virkninger de store endringene i eiendomsbesittelse som fulgte med reformasjonen (kongehusene tok over kirkegodset), kan ha medført umiddelbart og etter noe tid. Kanskje en reformulering av hypotesen om forklaring gjennom religion (protestantisme versus katolisisme) der en også innarbeider forhold omkring eiendomsrett, kan «redde» religionshypotesen. Et kart i boka som skal illustrere livegenskapets utbredelse i Europa i 1800, er ikke så klargjørende som det kunne ha vært fordi det tegner Tyskland som et land (med livegenskap). Det var det ikke i Kongedømmet Sachsen. Hva status var i andre tyske fyrstedømmer kjenner ikke jeg til.

Alt i alt er dette ei svært stimulerende bok, og det er ikke vanskelig å liste opp forhold som det ville være av interesse å belyse med begrepsapparatet som brukes i boka.

- Forhold i de nordiske land er ikke nevnt i boka, men i hvert fall i Norge og Island har eiendomsrett vært sikra gjennom tinglysing i om lag 1000 år, og også andre rettslige spørsmål ble avgjort i ting av frie menn. Hvordan passer dette systemet inn i modellen, hadde vi kanskje inkluderende økonomiske, men ikke politiske systemer tidlig? Kan dette forklare vikingenes sterke stilling?
- I den nåværende krisa i Europa kan en spørre om hvordan demokratiet i Hellas skal karakteriseres. Utdeling av stillinger i det offentlige til egne sympatisører er i tråd med en ekstraherende modell der en politisk elite tilraner seg fellesskapets verdier. Hvor står landene i Sør-Europa i forhold til modellen, og kan modellen bidra til å forklare den primært sør-europeiske euro-krisa?

- Det påpekes i boka at den politiske modellen i USAs sørstater ikke ble inkluderende før borgerrettsbevegelsen vant fram på sekstitallet. Hva er det som skjer i USA i våre dager? Kan modellen gi innsikt i hvorfor middelklassen relativt har vært uten økonomisk framgang i USA de siste tiåra?

Boka er basert på årelang og internasjonal forskning. Det er bare svake spor av norsk forskning gjennom referanser til Benedictow (2004) og til Lipset og Rokkan (1967). I lista over forskere som takkes, finnes også Karl Ove Moene og Ragnar Torvik.

Denne boka bør ikke minst studeres av dem som driver med utviklingsøkonomi både teoretisk og i praksis. Den gir stort grunnlag for refleksjon over hva en faktisk driver med og hva en bør drive med.

EN EGENREFLEKSJON

Jeg har siden høsten 2011 vært ansatt som rådgiver for ledelsen i Bank of Zambia. Det er et moderniseringsprosjekt i regi av IMF, men finansiert gjennom norske bistandsmidler. En viktig utfordring i mitt arbeid går rett inn til hovedspørsmålet i boka.

Et stort problem her i Zambia er høge lånerenter fra bankene. Realrenta på utlån har holdt seg på omkring 8–10 prosent etter at en fikk kontroll med den ekstreme inflasjonen, og inflasjonen er nå på omkring 7 prosent per år. Samtidig er realrentene på innskudd fra vanlige kunder klart negative. I tillegg er det ofte betydelige gebyrer på kontohold i bankene. Det er dermed ikke rart at bare en liten del av befolkningen har en bankforbindelse.

Sentralbanken driver pengepolitikk og har også ansvar for banktilsynet.

Den møter stadige krav om å få ned utlånsrentene gjennom pengepolitikken eller ved tiltak i tilsynet. Lavere lånerenter ville utvilsomt være gunstig for økonomisk utvikling av landet.

De høge lånerentene forklares etter min mening av kostnadene ved å etablere og håndheve pant. Disse kostnadene ved å gi lån kan verken pengepolitikk eller tilsyn endre. For eiere tar det lang tid å få et hjemmelsdokument for fast eiendom, og det tar enda lengre tid for bankene å tilrette pant om det skulle bli behov for det. Eiendomsregistrene er heller ikke sikre, dvs. det forekommer tilfeller der flere kan legge fram tilsynelatende gyldige hjemmelsdokumenter for samme eiendom. I retten er det heller ikke opplagt hva det blir lagt vekt på ved løsning av slike konflikter.

Etter å ha lest boka ser jeg nå at den uklare eiendomsretten i svært mange afrikanske land kan være hensiktsmessig for en politisk elite som kan tildele sine tilhengere fordeler. Et spørsmål blir da om bistand som faktisk må gis i forståelse med de som tjener på den ekstraherende modellen kan etablere politiske og økonomiske systemer som etablerer den gode sirkelen med vedvarende vekst og utdyping av demokratiet. Det vil jo ikke være til fordel for dem som tjener på den ekstraherende modellen – styrende folkevalgte og lokale høvdinger med lovfastsatte privilegier. Vil derfor disse gruppene faktisk bistå med å få i stand ei utvikling mot et åpent og inkluderende politisk og økonomisk system?

Mitt oppdrag er å bidra til å utvikle sentralbanken slik at det finansielle systemet i landet har solide banker som konkurrerer, og til at sentralbanken fører en pengepolitikk basert på åpne kriterier og økonomisk analyse. Det må sies å være helt i tråd

med bokas anbefaling om å bidra til å skape åpne og inkluderende økonomiske systemer. Om prosjektet jeg deltar i faktisk klarer å utvikle sentralbanken på denne måten, og om dette så er tilstrekkelig i forhold til hele samfunnets økonomiske og politiske modell, er en annen skål.

SLUTTORD

Boka er ikke bare stimulerende, men også aktuell:

Temaet for årets konferanse for de rike og mektige i Davos var «Achieving inclusive growth». Det gir denne boka

sitt svar på, og det er vel at vekst bare kan vare ved i land som også har en inkluderende økonomisk og politisk samfunnsmodell.

I Ukraina er det for tida et «kritisk tidspunkt», og det er et åpent spørsmål om landet erstatter en Russlandsvennlig ekstraherende elite med den mer vestvendte eliten som ble etablert ved oppløsningen av Sovjetunionen (Julia Timosjenko m.fl.) eller om landet vil etablere et fullverdig demokrati og en inkluderende politisk og økonomisk modell.

REFERANSER:

Acemoglu, Daron and James A. Robinson (2012): *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. Profile Books, Paperback 2013.

Benedictow, Ole J. (2004): *The Black Death 1346–1353. The Complete History*. Rochester, NY: Boydell Press

Diamond, Jared (1997): *Guns, Germs and Steel*. New York: W.W. Norton & Co.

Lipset, Seymour Martin and Stein Rokkan, eds. (1967): *Party System and Voter Alignments*. New York: Free Press.

SAMFUNNSØKONOMENE

Det inviteres til studentbidrag i Samfunnsøkonomenes tidsskrift

Dere får nå muligheten til å få deres artikkel på trykk i Samfunnsøkonomenes tidsskrift. Dette tidsskriftet blir sendt til alle medlemmer av Samfunnsøkonomene, i tillegg til flere av landets utdanningsinstitusjoner og relevante arbeidsplasser. Det er dermed en svært god mulighet til å få publisert en fagrelevant artikkel, eller få oppmerksomhet rundt en eventuell masteroppgave.

Spalten er åpen for mange ulike temaer. Har du tanker om hybelpriser? Hvordan få studielånet til å strekke lengst mulig? Eller er deler av masteroppgaven din så bra at den bare må publiseres?

Vennligst se retningslinjene på bakerste side i tidsskriftet, eller på våre hjemmesider: <http://samfunnsokonomene.no/tidsskrifter/veiledning-for-bidragstere/>

Med vennlig hilsen
Andreas Oftedal og Mari Emilie Beck
Studentredaktører